

'Ik ben een angstgenie, ik draag de dood bij me vanaf dat ik een kind was'

P.C. Hooftprijswinnaar Willem Brakman: 'Het grondthema is het misverstand tussen mij en de wereld'

'Ik heb altijd veel last gehad van doodsangst. Ik heb daar een talent voor. Ik ben een angstgenie. Ik draag de dood bewust bij me vanaf dat ik kind was. Het sombere gedempte geschuifel, gebogen mond en, alles ruikt muf.

M'n oudste herinnering is de dood van vrouw Prins. Op een avond, in winter, kwam een man m'n moeder halen. "Vrouw Prins ligt op het uiterste". Ik deed de gordijnen een eindje opzij en keek naar buiten. In die tijd gingen de lantarens pas aan als het echt donker was. De straat leek een duister hol. Vrouw Prins woonde aan de overkant, gelijkvloers. Ze lag altijd voor het raam, daarachter zag je haar roerloze bleke profiel.

Een sterfgeval was in Scheveningen een gebeurtenis. Iedereen liep ervoor uit. De zwarte kist werd naar buiten gedragen. Ik kon niet begrijpen dat ze daarin lag. De eerste opdonder kreeg ik toen m'n vriendje zei: "Daar komen we allemaal in." "Maar eerst word je vreselijk ziek," zei m'n broer. Ik was verpletterd.

Toen m'n opa gestorven was, hadden ze een kapelletje gemaakt in huis. Om de kist stond een zwart kamerscherm met zilveren koorden en tressen. In de diepte, onder het ruitje in het deksel, zag ik een klein blauw gezichtje. Later is mijn tante zo op opa gaan lijken. Raar hoe spoken in de levenden kruipen.'t Was net of die man weer langzamerhand opstond!'

Als er iemand verdrongen was drong je vader zich naar voren, jou aan de hand. "Kijk goed," zei hij, "laat het je een les zijn." In de inleiding tot Zes subtiele verhalen schreef je over een foto van je ouders. 'Daar zitten ze, ik ben ouder dan zij toen samen, het wordt tijd dat Ik hen vergeef.' Uit je eerste autobiografische verhalen De weg naar huis blijkt dat er heel wat te vergeven valt. Ook de vernederingen van je broer en de sadistische onderwijzer?

'Iets van de scherpe kanten is er wel af, hè,' zegt hij zacht en met het vragende Scheveningse accent, 'maar ik ben een vrij onverzoenlijk man!'

En nadat ik de voorkeur van de manlijke ik-figuren voor doodsbleke vrouwen noemde: 'Ja, ik denk dat dit komt door de invloed van de film, hè. De gezichten van de filmsterren waren zo wit... Bovendien was mijn eerste grote liefde de bleekste en mooiste, koningin Astrid, de bij een auto-ongeluk omgekomen vrouw van de koning van België. Ze was zo verschrikkelijk mooi op de foto's die in dat blad *Het Leven* stonden. Haar lange witte hals! Maar je hebt gelijk, dat bleke vind ik fascinerend. Ik heb 's achter Tim Krabbé gezeten, die jongen zat te bulderen van gezondheid. 't Is bijna ongepast, dacht ik, zo gezond te wezen. Mag ik een sigaar opsteken?' Kort daarop de rook wegwuivend: 'Maar ik houd ook niet van mensen die je geboren patiënten kunt noemen. Ik bedoel, die van hun ziekte een act maken. Wat me het meeste irriteert in hysterie is het

onechte. Kijk maar 's hoe ze neerkomen als ze vallen, het lijkt of ze door het wegdek zakken. En altijd stroomt een aantal barmhartige Samaritanen toe.'

Pofbroek

Na mijn verhaal (over een keiharde nare man die zodra z'n vrouw afknapte, gretig gleeed in de huid van lieve zorgzame echtgenoot): 'De relatie verpleger-patiënt heeft iets seksueels, hè. Het overgeleverd zijn van de een, de overheersing van de ander. Ik kan er niet tegen. Ik vind het al verschrikkelijk als er op een bepaalde toon en met die bekende blik in de ogen tegen me wordt gezegd: "Hoe is het nou?" Dat ervaar ik bijna als een lijfelijke aanval. En laat niemand me aanraken of me iets in de mond steken! Toch ken ik een meisje, mooi, jong, blond en geen patiënt die het zalig vindt om gevoerd te worden! Ik las 's een boek, *The man who loved children*, maar bij een passage waarin die man het brood kauwde voordat hij het een kind gaf, heb ik het weggelegd. Ik heb dat boek nooit uitgelezen. Het deed me verdomme denken aan de pofbroek die ik moest dragen. Ik droeg altijd een korte broek, had 's winters kapotgevroren knieën en toen die pofbroek! Ik vond die zuigende warmte van de zachte stof rond m'n benen zo griezellig! Net als echtparen die altijd alles samen doen. Onbegrijpelijk. Samen op vakantie of eeuwig samen met vrienden. Ik noem het de lijdensweken. Let op hoeveel er in de vakantie sterven. Ik ken mensen die vierendertig jaar getrouwd zijn, elkaar doorlopend bespieden. Je kan beter spreken van een vierendertigjarige gevangenschap. Vestdijk heeft me 's gezegd: "Mijn depressies en Ans Koster hebben mij daarvoor behoed." Toen Ans Koster ziek was, schreef hij me: "Ik zat voor het raam, dacht aan Ans en daar kwam een begrafenisstoet voorbij. Als het niet zo is, geef ik geen cent voor m'n brein." Kort daarop is ze gestorven!'

Gerard Groiset, zeg ik, de paragnost, had dat ook, ik heb het een paar keer meegemaakt.

'Ik ben 's bij hem geweest. Om te vragen of ik nog langer zou leven. "Ja hoor," zei hij. Mijn moeder kon zoiets ook met grote zekerheid zeggen. Ze was mediamiek. Vreemde ogen met half geloken oogleden: ze kijken en ze kijken niet. Ik had bloed opgegeven, zat in zak en as. Mijn moeder zei: " 't is niks." Ik liet me onderzoeken in het militair hospitaal want ik was in dienst en ze konden niks vinden.'

Je liet je toch onderzoeken?

'Natuurlijk, je moet het altijd controleren. Maar doordat ze het zo stellig wist was ik geweldig opgelucht. Anders had ik het onderzoek een tijd uitgesteld. Ik geloof dat ik van, m'n moeder te veel heb gehouden. Dat heeft me op erg ingewikkelde wijze nooit met rust gelaten. Die liefde voor m'n moeder heb ik jaloers behoed. Alle aandacht die ik anderen had kunnen geven hield ik voor mijn moeder. Maar ik raakte haar nooit aan, gaf haar nooit een zoen. Dat wijst wel ergens op. Iets waar geen lucht en licht bij kan, daar gebeurt erg veel mee.'

Je was verliefd.

'Ja, zoiets. Maar ik heb het altijd met grote kracht verborgen gehouden. Ik bracht haar offers: geen vriendjes, niks. Een soort

onthouding uit trouw. Ze was een blozende stevige kordate vrouw. In die kordaatheid had ik wel contact, met haar, daarin kon ik me niet verraden. Ze was bij het Rode Kruis, werd overal gewaardeerd, een erg praktische vrouw. Je weet wel, zo'n vrouw met een nimmer eindigende picknickmand, waar ze ook nog pleisters uithaalt voor je kapotte knie. Ik heb altijd over haar willen schrijven. *Come-back* had eigenlijk over mijn moeder moeten gaan, maar het is weer niet gelukt'.

Een vrouwelijke politieagent neemt je materiaal af. Je noemt haar een uit d'r bek stinkend type, scheellogige tuthola, naar rotte vis stinkende voddenbaal, pekeltief enzovoort.

'Maar je schrijft de dingen niet van je af. Je wordt steeds meer door opgeroepen spoken en schimmen omringd. Ik denk dat ik wel een aardige jongen was, maar niet de figuur die mijn vader graag had gezien. Hij had liever een snelle voetballer. De manier waarop hij over andere jongens sprak, daaruit bleek duidelijk dat die van een hogere kwaliteit waren. Als er wordt geëist dat je bent wat je niet bent op straffe van verlies van genegenheid dat is traumatiserend, hè. Mijn boek *Een winterreis* is vervuld van haat-liefde. Ik geloof dat veel schrijvers de fout maken over hun ingrijpende jeugdervaringen te schrijven terwijl ze nog te jong zijn. Pas nu zie ik hoe geraffineerd alles in mekaar past.'

Nachtmerries

Het vreselijkste verhaal vind ik dat over het amandelen knippen.

'Ja, het kon toen niet onhumaner. En dat met een hoofd als het mijne. Ik bedoel... Vestdijk heeft 's zelfmoord willen plegen omdat hij bij het uitbreken van de oorlog dacht dat heel Utrecht in brand stond. "Het zijn maar twee boerderijen," zei Ans Koster. Vestdijk zei: "Twee boerderijen, maar met mijn fantasie!" Ik was een jaar of acht. Werd vastgebonden aan handen en voeten, band om m'n hoofd, klem op m'n mond. Dacht: Ik word afgemaakt. Nog heb ik nachtmerries waarin ik stik van angst. De hele wereld heb ik ingeslikt: dennebomen, breipennen, telefoonpalen. 't Begint met iets in m'n mond dat steeds groter wordt. Ik weet: als ik slik ben ik er geweest. Ziekenfonds De Volharding. Fonds voor de arbeiders. Nou, ik, arbeiderskind, heb het geweten. Toen was het mode, hè. Als je op school voor een vak van een zeven naar een zes of vijf ging, moesten je amandelen eruit. Huisartsen waren oppermachtig, ouders moesten sidderend ja zeggen. Ik zit altijd nog vol angst voor alles wat met artsen en medicijnen te maken heeft. Dat ik dit vak ben gaan studeren is het gevolg van de identificatie met de beul. Als ik een ziekenhuis betreed heb ik nog steeds een afschuwelijk gevoel. Het is een diep verankerd complex. De geur, de mengeling van gas en ether. Nu zijn ziekenhuizen bijna hotels. Toen leken gevangenis, scholen, ziekenhuizen, kazernes op elkaar. Het motto was: bek houden.'

Je vader trok de wc-deur open om te kijken of je onaneerde.

'Zelfbevlekking. Op een dag moest ik naar de dokter. M'n moeder ging mee. De dokter, een zeer indrukwekkend man in het zwart, uitzonderlijk streng, zei: "Als je die gewoonte niet afleert krijg je een flink pak op je donder". Ik wist niet waar hij het over had. Ging bedrukt naar huis. Gadverdamme, ik was zo kuis, hè. De hele

oorlog heb ik niks met meisjes gehad. Masturbeerde ook niet. En dan moest je je toch steeds tegen verdachtmakingen verdedigen.'

Je mocht niet kijken naar de prostituees in het huis aan de overkant.

'Ik vond die vrouwen zo prachtig. Overbloesemend van vriendelijkheid als ze uit het raam hingen. Dat zelfde raam waarachter vrouw Prins had liggen sterven. In m'n fantasie ben ik ze in allerlei geweldig manlijke gedaanten voorbij gereden, hoog te paard, een onoverwinnelijke cowboy en ridder.'

Oom Wout ging anders om met vrouwen.

'Dat was de leuke oom, toen in iedere familie aanwezig. De gesel van elk gezelschap. Hij hoorde bij de tijd toen veel mannen dik en gefrustreerd rondliepen, friemelaars, kontknijpers. Geilbaards, zeggen de Belgen!'

Je hebt hem onvergetelijk beschreven.

'Oom Wout trok haar voorzichtig overeind, kleine pasjes makend streek hij haar ritmisch over haar achterste, luid zingend: Ik laat dit gatje kadije kadije, ik laat dit gatje kadije kadom.'
'Onder het mom gezellig kneep hij ze in de billen.'

Je broer zei: 'Jij kan niet bij de marine, je piemel is niet goed.'

'Ik wou niet naar de marine, hij herkende in mij de kerstbal. Een snelle jongen was het, twee jaar ouder, besefte dat als hij zei: "Je hebt te korte dikke benen," ik ze uit gehoorzaam wel had willen intrekken.

'Mijn vader was wisselloper en 's zondags schilderde hij in de huiskamer prentbriefkaarten na. Ik hield óók veel van tekenen, heb tweemaal een eerste prijs gewonnen. Toen was ik al door dood en aftakeling gegrepen, hè. Onder het voorbeeld dat ik natekende stond Visserskop, ik schreef eronder: Kop van zeer oude vissersman. Na de mulo zou mij de dood op kantoor wachten, maar ik hoopte 's avonds naar de Academie te kunnen. Maar door het lezen van *Malle Gevallen* over studenten en hun feesten, kwam ik op een idee. Vooral het gluren van zo'n student in het bloesje van een meisje had me hevig opgewonden. Ik zei tegen mijn vader: "Pa, kan ik ook studeren". Ik dacht, dat is de weg naar die bloesjes. "Nee," zei m'n vader, "dat is niet mensen zoals wij." Godzijdank is door de oorlog anders beslist. De oorlog werd mijn redding. In m'n onderduiktijd ben ik gaan werken voor het staatsexamen hbs-b en na de bevrijding haalde ik het met zeer hoge cijfers zodat ik een beurs kreeg, wat toen heel zeldzaam was. In vijf jaar was ik arts. Ik die thuis altijd had gehoord dat ik de stomste was. Na mijn militaire diens twee jaar huisarts in Den Haag, daarna bedrijfsarts, want ik was inmiddels gaan schrijven. Het begon net lange brieven aan Nol Gregoor die naar Doorn was verhuisd. Toen kwam moment dat ik dacht, dat kan ik niet vertellen in een brief, het moet een verhaal worden. Nol kende Vestdijk en las hem mijn verhalen voor. Vestdijk vond ze prachtig. Querido gaf m'n eerste boek uit, *Een winterreis*, het werd bekroond met de Van der Hoogtprijs. Daarna verschenen m'n allereerste verhalen, gebundeld *De weg naar huis*.'

Het eerste gaat over de sadistische onderwijzer die van je eist dat je hardop voor de klas bekent: 'Ik heb dat boek vernield'. Terwijl het platenboek al gescheurd was toen je het uit de schoolbibliotheek haalde. De onderwijzer draagt een bolhoed. De man me de bolhoed duikt vaak op in wat je schreef. Een ander typerend verhaal uit dat boek gaat over het mislukte vrijen met Tineke, verpleegster. Eerst praat de hoofdpersoon over de dood van z'n moeder, dan wil hij haar borst pakken maar terwijl ze roept: 'Trek je hand terug' blijft hij met z'n manchetknoop in haar bloes haken. Ze moet zich zelf los knippen. Roept: 'Noem je dat vrijen, die viezigheid!'

'Tineke... Ik heb zoveel verpleegsters meegemaakt. 't Is een merkwaardige relatie omdat ze zo reëel en aards bezig zijn en je mag er niet aan zitten. 't Zelfde geldt voor nonnen. Daar ligt het verbod nog sterker. Als bruid van Christus is het risico nog groter. Het absolute verbod is op zich prikkelend... althans voor veel mannen geloof ik. De non erotiseert, de verboden vrouw Gods. Dat geeft the rape meer dimensies. Er is een tijd geweest dat nonnen een slechte naam hadden, kleine geile baasjes waren, maar toen verloren ze hun erotische aantrekkingskracht. Een non moet non zijn.

Het raam uit

Ik herinner me een heel mooie non. Hoofd van de operatiekamer. Nou, daar zat geen moer aan los. Zo'n vrouw heeft een heel belangrijke taak. Is voor mij een raadsel. Zit helemaal in de spirituele, dienstbaarheid en is tegelijk formidabel in het praktische leven. Indrukwekkend mens. Die oogjes, daar zat geen speling in. Als je daar iets mee had gewild, had ze je het raam uit geflikkerd. Ik had een hoge dunk van die vrouw. Zo integer en ontoegankelijk voor vocht en erosie. En een onvergelijkelijke présence. Als ze door de gang ging, een zaal binnenkwam, dat was een gebeuren. Vooraan de stoet en achter zich de tot schimmen geworden specialisten en assistenten. Een Rick Wouters-figuur van steen. Een vrouw met macht. Je leerde in zo'n ziekenhuis de macht van vrouwen kennen. Eens in de week kwamen de hoofdzusters bij elkaar. Nou, dan zag je onder de deur de groene giftige vloeistof sijpelen. Boze vrouwen. Een boos centrum.'

Steekt sigaar op. Met geheimzinnige stem over een leerling-verpleegster die diep in de put zat, op d'r duvel had gehad van de directrice. 'Ik zei, Ik zal je wat vertellen... Ik zie haar 's nachts tegen de ramen fladderen en dan kruipt ze onder de bedden en snijdt de achillespezen door van leerling-verpleegsters. Ik dacht, dat verhaal is goed dan kan ze weer lachen. Ze lachte niet, ze ging het aan de directrice vertellen. Ach, zo'n kind probeerde zich een beetje in te slijmen, hè. In alle gesloten gemeenschappen wordt een mikpunt gekozen. Ik werd altijd meteen geselecteerd. Je ziet de ogen van degenen die inspecteert de rijen langsgaan, ze stoppen bij mij. In militaire dienst net zo. De blik komt tot rust bij mij. Daar staat-ie, de outsider.' Zegt dit fluisterend.

'Toen ik op herhalingsoefeningen was pikte een kapitein me er meteen uit. Ging met klachten naar de majoor. Ik had het er verrot vervelend door totdat ik tijdens een diner naast de majoor kwam te zitten. We praatten over de dood. Hij had in Korea gevochten, had mensen afgeschoten. Later zei iemand: "Wat heb jij met die majoor gedaan?" Hij stond er namelijk bij toen de kapitein weer over mij begon. Toen zei de majoor: "Ik wil over de dokter niks meer horen,

dat is een bijzonder mens." Wat altijd mijn zwakte was, werd mijn sterkte. De kapitein stond machteloos. Ik heb die man nog een keer ontmoet. Op een zondag verdomme zit ik in de kamer, er stopt een auto, daar stapt de kapitein uit. Kennelijk van plan op bezoek te komen. Ik was door m'n boeken een beetje bekend geworden. Nou, ik doe open en zeg: "Dat accepteer ik niet. Ik laat m'n zondag die ik zo hard nodig heb niet verpesten. Ik geef u een half uur om koffie te drinken en dan weg. Hij naar binnen, dronk koffie, fluisterde tegen m'n vrouw: "Totaal overspannen!" ' "

Je beschreef met duidelijke afschuw vrouwen met gelakte nagels en geschminkte lippen.

'Als ze grove handen hebben en een grote mond. Iedereen zou een genadeloze blik in de spiegel moeten werpen. Sommigen zouden zelfs moezen denken: Dat ga ik niet voortplanten. Als je ziet wat zich allemaal voortplant... Als je op het strand loopt.' Houdt een hand voor de mond. Tengere hand met smalle vingertoppen. 'Ik kijk altijd naar handen, na het gezicht spreekt uit handen de meeste geest. Een grove pols haalt een mooie hand uit balans, daar heb ik moeite mee. Ik kan ook niet tegen parfum, die dringt zich aan je op, je bent eraan overgeleverd. Dorothy Parker leek me best een leuke wijfje, maar Edmond Wilson schreef: "Too much alcoholic fat and overperfumed." Twee doodklappen! Baudelaire kon alle geuren onderscheiden. Je kunt in Parijs je persoonlijke parfum laten maken, dan vragen ze een stuk onderbroek, essentieel voor de lichaamsgeur. Raar! Aftershave gebruik ik nooit en met zeep ben ik een kuise Hein. Geurloze zeep. Er is me iets vreselijks overkomen. Ik had een cadeautje gekocht en de vrouw in de winkel zegt: "Zal ik u een heerlijk geurtje geven?' Meteen spoot ze parfum op m'n borst'. Strekt de arm, gebalde vuist. Ik moest me beheersen, anders had ik haar in het gezicht geslagen. Gadverdamme, Ik was razend. Zo'n ontoelaatbare handeling. Op straat tussen de menigte voelde ik m'n hart heel vreemd traag bonzen. De adrenaline veroorzaakt plotseling bloeddrukverhoging, dat kan dodelijk zijn. Ik bid dat ik nooit in een ruzie op straat betrokken raak.'

Apebil

'Ongebreideld wil ik leven maar ik ben een-en-al-rem.' *Dat is een citaat uit De biograaf, zeg ik. Omdat zijn reactie uitblijft noem ik een voor dit fascinerende boek onbelangrijk fragment, een met zorg voorbereide maar door een verdacht geluid mislukte neukpartij: 'Ze spatten uit elkaar en uit bed. Dudok springt als een konijn, de billen bloot, terwijl achter hem de lust dooft, struikelt over stoelen, op zoek naar z'n broek.'*

'Waar het om gaat,' zegt hij, voor het eerst op docerende toon, is of je een anekdote een grotere geldigheid weet te geven. In onze cultuur van de wervende man loopt de man kwetsuren op. Als je met mannen praat hoor je dit soort verhalen. De gemiddelde man heeft dergelijke belachelijke situaties meegemaakt. Hoeveel mannen hebben niet in hun blote gat een slaapkamer moeten ontvluchten of in een kast moeten springen. De cultuur van de wervende man zit vol vernederende situaties. Gadverdamme, al die kwetsuren... Die variëren van de grote tot de kleinste ervaringen. Vanmorgen zie ik

een vrouw die duidelijk uren voor de spiegel had gestaan. Ik kijk haar aan en krijg een blik van kristalhard ijs terug. Joke Kool-Smit heeft destijds aanmerkingen gemaakt op m'n werk omdat vrouwen er slecht in afkomen. Maar ik heb me zelf ook nooit gespaard. Braakman op vrijersvoeten was ook belachelijk. Ik kon er om grinniken maar met tranen in de ogen.'

Dorien heeft handen zo roze als een apebil. (citaat uit De biograaf) 'Ja, ja,' zegt hij lachend, 'met vrouwen heb ik altijd een appeltje te schillen. Maar ik vind vrouwen fijn, dat is mijn natuur!'

De hoofdpersoon van De biograaf, de toneelspeler Dudok naar wiens verleden zijn vriend en souffleur op zoek is, blijkt een boek te hebben over Jack the Ripper, waarin vele passages werden aangestreept. Jack the Ripper komt vaker in je werk voor. Je herkende ook The Ripper in bij voorbeeld de man die de vissen opensnijdt, in recepten als 'Ripped hare', tot de 'Anatomische les' van Rembrandt toe, die je 'Tulp the Ripper' noemt. Dit is een citaat: 'Jack koos al in 1888 talloze vermommingen, als melkboer, boekhouder, kruidenier, lid van een mannenkoor, schoenlapper. Iedereen ziet hem maar niemand heeft hem gezien.' Nu volgt een voorbeeld van zijn werkwijze: 'De man groet haar vriendelijk. Hij legt zijn hand op haar onderarm. Zegt: 'Siehst du den Mond über Soho, Geliebte. Ze kijkt belangstellend en hij snijdt haar de strot door van oor tot oor. De bedoeling is in één haal maar dat valt tegen, het moet bijna altijd herhaald worden'. In het verhaal waarin Tineke de verpleegster, voorkomt zegt een collega tegen de hoofdpersoon: 'Het is toch altijd zo dat de moord gebeurt als de knaap aan zijn lust niet toekomt. Zijn haat stijgt op, dan grijpt hij zijn mes.'

'Wat mijn fascineert,' zegt hij met zachte Scheveningse stem, 'is de ongrijpbare Ripper. Nu is die Yorkshire Ripper gepakt, die interesseert me niet. Dat is een gore misdadiger, een creep. De ongrijpbare staat voor gillende haat. Het ronddwalende Boze, zowel van binnen, de eigen gedachten, als wat van buiten komt. Het andere belangrijke aspect is dat het slachtoffer zich in een flits realiseert: dat is hem. Dat is het ook gepiept. Maar ze heeft hem gezien. Dan is het moment van de waarheid.' 't Is zelfs zo dat men de dode ogen van die meisjes heeft gefotografeerd om na te gaan of het netvlies het beeld van de Ripper weerspiegelde. Dat heeft te maken met mijn werk. Ik wil weten hoe iets zich heeft afgespeeld, hoe het in elkaar zit. Ik volg het spoor terug en ontdek dingen die het beeld dat ik van iemand had ontluisteren en dan trek ik daaruit de uiterste consequenties, tot en met de suggestie dat hier van een misdrijf sprake is.'

Zoals dat verhaal over je vader die volgens dat oude familielid z'n maat heeft laten verdrinken door zelf met geweld de reddingsgordel te pakken.

Jazeker, maar ik schreef het dan wel zo dat de lezer kan denken, heeft hij het nou gedaan of niet. Als je die grens overschrijdt verklein je de zaak. De gepakte Ripper is een ellendige misdadiger, ik kan dat niet genoeg onderstrepen, de niet gepakte is Het Rond Dolende Kwaad, die hoort bij de duistere onderwereld van de geest...Ik heb in Londen de plaatsen bezocht waar Jack the Ripper zich manifesteerde. Op de hoek van Mitre Square, op de plek waar een

van z'n slachtoffers werd gevonden, bij een klein vluchtsteegje waardoor hij moet zijn weggerend, heb ik me laten fotograferen. Dat lijkt merkwaardig, dat lijkt koket van me, maar ik beseft dat ik zelf ook iets Ripper-achtigs heb, in m'n rare gedachtenflitsen.

De allergruwelijkste moord pleegde hij in 1888, op Millers Court. Hij is met Mary Kelly naar binnen gegaan. Dat had hij daarvoor nooit gedaan hè. Hij is daar vier uur gebleven om haar uit elkaar te halen. De foto van hoe ze is aangetroffen is pas onlangs vrijgegeven. Op die plaats is een supermarkt. Ik heb er, een verhaal over geschreven, voor *Maatstaf* destijds. Er is nou een supermarkt, net of Mary, Kelly in haar doodsnoed getroost moest worden met blikken Campbell soup. Toen ik tussen die soepblikken stond was het of ik al haar noodkreten hoorde. Ach, Goethe zei het al: "Ich habe zwei Seelen in meiner Brust." 't Gaat erom dat je je duistere kanten beseft en een tegenwicht vindt.'

Het zwart uit de mond van Madame Bovary *droeg je op aan de zwarte magiër Aleister Crowley, die zichzelf 'Het Grote Beest' noemde.*

'Ja, ik dacht, misschien worden de lezers nieuwsgierig en kopen ze dat boek eerder.'

Glimlachend, nadat ik zei dat dit nooit de enige reden kon zijn: 'Ik heb Aleister Crowley in zoveel boeken van anderen zien rondspoken. Somerset Maugham heeft over hem geschreven, in het werk van de dichter Yeats speelt hij een rol. En als je zijn foto bekijkt, de kop van een magische persoonlijkheid, hè. Hij staat ook voor geheimzinnige macht, Het Ongrijpbare.'

In het huis waar Gustave Flaubert werd geboren konden de kinderen Flaubert door een raam kijken als hun vader de chirurg lijken uit elkaar sneed. Een Ripperachtige toestand - ik citeer je letterlijk - 'de anders zo zorgvolle vader op de kadavers te zien inhakken.'

'Ja, Ik ben daar geweest, ik ben op dat hek geklommen en heb naar binnen gekeken, daar lagen de messen en scharen. Die kinderen zullen dat zeker gezien hebben. . .'

Weet je, er wordt wel 's verwijtend gezegd dat er zo weinig liefdesromans worden geschreven maar het fenomeen verliefdheid leer je nooit beter kennen dan in de onvervulbaarheid. De ik in mijn boek is verliefd op Madame Bovary, een vrouw uit een roman, dus in principe onbereikbaar. Vestdijk placht verliefd te worden op vrouwen in zijn romans. De onvervulbaarheid is in al mijn werk hoofdthema. Maar in dit boek komt ze het sterkst tot uiting. Die man verkeert met iemand die er niet is. Zoals je plekken kunt opzoeken waar je met iemand geweest bent en het net is of die ander er wel is... afwezigheid wordt aanwezigheid. De ideale geliefde wordt in deze roman realiteit. Met het boek in de hand dicteert de ik de werkelijkheid. Aan het slot zegt hij: "Ze is vergiftigd." Dan vraagt de dokter: "Hoe weet u dat?" De ik zegt: "Ik heb het geroken toen ik haar kuste." En daarna: "En het staat in de tekst."

Paars vlekje

Maar het schuim uit haar mond bleek niet zwart zoals Flaubert schreef, maar lichtbruin.

'Dit duidt erop dat de werkelijkheid altijd uit de pas loopt.' Hij zegt het zacht en glimlacht.

Citaat uit *Het zwart uit de mond van Madame Bovary*. ' "Kijk nou, kijk nou," hijgde ik. "Wat heb je dan toch gedaan! Een paars vlekje

bij je middel... en daar eentje aan de binnenkant van de dij." En zo kon niets mij weerhouden om varend onder de vlag haar droef te beklagen, de holte te bereiken van haar lendenen. "Mijn Astrid..." Langzaam wendde ze het hoofd af, visbleek, onnavolgbaar schoon van hals. Bijna ruw drukte ik haar tegen mij aan, mijn mond tegen haar amandelgeurige keel, terwijl ik tegen haar rechter bil de laatste kramp van de langste extase uitschokte ooit in de annalen opgetekend.'

Terwijl het bloed gedurende enkele seconden naar zijn hoofd stijgt, zegt hij: 'Nee, dat dacht ik, niet, hoor. Nee, zo ver wil ik het niet hebben.' Ik zei dat de ik uit *Debielen en demonen* neukt met Belleke, en wel kort nadat ze stierf. 'Nee, 't gaat om het grensgebied, de raadselachtigheid, als je een stapje verder gaat wordt het een pathologische toestand en dan ben je de lezers kwijt. Die zeggen: de man is gek. Je moet ze voor het blok zetten, in een positie manoeuvreren dat ze niet weg kunnen. Kijk, misschien was het de kinderlijke neiging tot het verbodene die de me ertoe bracht Belleke aan te raken.'

Je schreef dat de ontroering, medelijden en schroom verdwenen - en nu citeer ik weer letterlijk - 'zonder geloof, zonder berouw, zonder hartzeer stortte ik mij voorover in een ongekende lust van dood, vernietiging en moordzucht; ja, ik beet als een dier in haar arm, het bed kraakte, het zeil golfde en Belleke schommelde en rolde zacht glimlachend en verrukt in het evenwicht van geweld en schoonheid. Uit haar borst perste ik rommelende geluiden, zoetige geuren en ook vocht dat de lippen zondig kleurde en glanzen deed. Alles vindt zijn eind: dicht bij haar gezicht zag ik de harde pupillen in de half geloken, gesluerde ogen, opeens onverschillig.'

Toen Belleke nog leefde, zeg ik (omdat hij blijft zwijgen) verveelde ze de ik, maar door de onverschilligheid van dode Belleke wordt hij gefascineerd.

'Ja, de indifferentie van de gestorvene is raadselachtig. Als iemand in z'n smart een kadaver zoent...dat heeft altijd iets merkwaardigs. De definitieve onverschilligheid en dat hevig aanwezig zijn. Goed, 't kan te maken hebben met weer tot leven willen wekken. Sneeuwwitje, Doornroosje... Maar ik heb nooit van sprookjes gehouden omdat elke poep een symbool heet te zijn. Dat iemand die achterblijft razend is op de dode, zo van: jij laat mij alleen... dat gebeurt vaker dan je denkt. Ik interesseer me niet voor wat echt pathologisch is. Prostituees in met rode zijde gevoerde lijkkasten in Parijse bordelen - dat staat me tegen. Maar toen ik co-assistent was en op de sectieafdeling werkte van het oude ziekenhuis Zuidwal, werd het lijk van een jong meisje binnengebracht, ze was gestorven aan griep. En je weet, met griep kunnen mensen snel weg zijn. Dat meisje was beeldschoon en ik herinner me dat de aanblik een enorme lichamelijke uitwerking op me had.'

In de epiloog vertelt de ik dat hij met Belleke naar zijn vader gaat. Ze worden gepasseerd door een tractor met daarachter een kar waarop twee jagers, gewapend en in houding en gedrag soldaten. Aan een ijzeren stang bungelen drie oude mensen, aan de voeten opgehangen, de gezichte, blauwpaars, monden wijdopen en met grote

bloedstolsels die langs de neus over wang en voorhoofd in de haren dropen.

'Kijk, daarmee wil Ik zeggen - misschien is dit beeld te onduidelijk - dat iets ontzettends als oorlog een wóórd is geworden, bijna ontdaan van de betekenis. Je kent de verhalen over de oorlog, vliegers donderen een paar bommen op een stad enzovoort. Ik dacht als je laat zien dat ouwe mannetjes werden afgeschoten en als hazen opgehangen, kan dat een schok geven...'

Dikke beentjes

Het Wanhoopsboek dat hij zou willen maken, foto's van kreten op muren - *Join-the-armee-and-kill-them; Ik Ben Ook Bang* en 'de gillen op wanden en deuren van toiletten, getuigend van lichamelijke onlust', leidt naar de homofiele vriendjes van de toneelspeler Dudok uit *De biografie*.

'Ja,' zegt hij na enige aarzeling, 'dat was de roze-jongens-periode van die Dudok. Een toneelspeler is een kleurrijke, vaak esthetische figuur, ik dacht dat klopt wel. Zelf heb ik niks van een homoseksueel. Ik ben van nature altijd op vrouwen gericht, al van toen ik een jongetje was met dikke beentjes. Dat is de heilige waarheid. Kijk, wanneer je een kip boven een emmer houdt en de schaduw van de kip valt in het water, dan is er nog geen sprake van kippensoep. Een vorm van latente homoseksualiteit wordt gedemonstreerd op het voetbalveld. Mannen die tegen mekaar aanwrijven. Dat heeft op mij nooit enige aantrekkingskracht gehad, integendeel *De biografie* gaat over een man die een monument van vriendschap wou oprichten in de vorm van de levensbeschrijving van zijn gestorven vriend en ontdekt dat er van vriendschap geen sprake was. Het onvervulbare. Die kern verlaat ik nooit.'

In Come-back verschijnt wéér de man met de bolhoed, maar nu blijkt dat hij niet bestaat. De ik heeft zich met bolhoed en snor vermomd en probeert aldus de door hem begeerde vrouw Klaasje te pakken. Volgens de tekst vechten de twee, maar de dochter van de vrouw zegt later tegen de ik: 'Ik heb je herkend, ondanks je vermomming.' Langzaam en in zangerig Schevenings zegt hij: 'De schrijver bedoelt met de man met de bolhoed zich zelf. De bolhoed is het teken van mijn verboden kant. Iedere keer dat de man met de bolhoed verschijnt wordt het verboden rijk betreden, het terrein dat de geest eronder houdt.'

De gemene onderwijzer droeg een bolhoed.

'Mijn vader ook toen hij mijn opa ging begraven. Een bolhoed staat voor fatsoen, gerechtigheid, maar is zeer nauw verbonden met ongerechtigheid.'

Je hebt zelf een bolhoed, een die je niet past en die hangt aan een kapstok in de gang. Vaak ligt hij in je auto.

'Kijk, ja...'t gaat om de symbolische kracht ...die van de bolhoeddragers, m'n vader, m'n...'

Maar waarom in je auto?

'De bolhoed heeft ook te maken met het geweten. Het geweten rijdt mee.'

Na een korte, vreemde stilt schieten mij de knaapachtige meisjes in zijn verhalen en romans te binnen.

'Maar met jonge meisjes kan ik niet omgaan' zegt hij en begint te mompelen over de noodzakelijke investering aan kracht. 'Godverdikke, sodeju, dat is me te veel. 't Ergste is dat je elkaar totaal niks te zeggen weet. Zoals de boer en boerin zwijgend tegenover elkaar. Opeens zei de boer: "Zak-oe branden?" Nee, nee, dat nooit. Maar (glimlachend) toch, als de geest ontbreekt, dat kán aantrekkelijk zijn, je voelt je minder betrappt, hè. Vestdijk kwam daar rond voor uit. Moeilijkheden genoeg met de eigen geest, dus niet nog die van een vrouw erbij. 't Kan niet elke dag zondag wezen. Essentieel is dat een vrouw ruimte schept voor het verlangen. Laatst zag Ik Lily Tomlin een film; ik vind haar zo ontroerend. Helaas is ze lesbisch. 'Maar ik heb minder moeite met lesbische vrouwen dan met homo's. Liefde, ontlast van de voortplanting, is eigenlijk de meest vergeestelijkte verfijning. Vrouwen zijn ingewijden, kennen elkaars gevoelens, de binnen- en de buitenkant.

Kloof

Op m'n vrouw werd ik verliefd toen ze dertien jaar was. Zes jaar later zijn we getrouwd. Ik was dertig. Ze is het zusje van een vriend. Donker haar had ze, heel bleek gezichtje, groene ogen. Ze leest m'n werk nooit. Mijn zoon wel, m'n dochter ook, dat zegt ze tenminste. Ik vraag het nooit. Ik vind het niet zo'n probleem en eigenlijk is het wel rustig. Mijn vrouw is een natuurmystica, een tuinfanaat. Daarbij werkt ze in het ziekenhuis, hoofd van de administratie, regelt alles. Dat houdt haar in draf. Dat is goed, ze blijft in contact met de werkelijkheid.'

Na lange stilte: Ik bestrijk in m'n werk het hele scala gevoelens van de slobberpulp tot de winterse schittering van de hoogste toppen. Ik ben het type man dat met een geringe aanleiding een maximum verbeelding beleeft. *Terug tot Ina Damman* van Vestdijk gaat ook over een minimum aan realiteit en een maximum aan fantasie. De kloof tussen werkelijkheid en verbeelding is de bron voor mijn schrijven maar het kleine contact met de werkelijkheid is wel verdomd belangrijk.'

In Het zwart uit de mond van Madame Bovary schreef je verbitterd over onaneren. 'Het geslacht verfrommeld en verlaten als oud zeil.' 'Kijk, de seksualiteit wordt dan omgebogen naar je zelf, hè. Als je leest over het verliefd zijn in de Bouquetreeksverhalen tot weet ik wat, dan wordt dat gevoel altijd gekoppeld aan een bepaalde sfeer, de aantrekkelijkheid van de ander. Buig je dat om naar jezelf . . . dat werkt vereenzamend.'

Vestdijk vertelde me destijds dat hij op jouw aanraden Tofranil ging slikken.

'Verdomme ja, die heb ik hem gegeven.'

Zelf had je ook last van depressies.

'Ze hebben wel 's een jaar geduurd. 't is of er altijd ergens een zacht geklaag in je wroet. Je moet ertegen knokken. Nu met de PC Hooftprijs en wat eraan vast zit, neemt de energie af, de negatieve gevoelens krijgen de overhand. Ik moet oppassen. Daarbij dacht ik altijd: zo'n prijs, 't werkt toch als een mausoleum hè, de deksel van de kist gaat langzaam dicht, maar sinds Mulisch zo gezond bleef sindsdien...'

Je foto in alle kranten en bladen. Fans. Veel meer lezers.

'Ach 't hangt er ook van af hoe je er uitziet. Adorno, groot man, van z'n puddingachtig hoofd gaat niet aan de wand bij jonge meisjes. Ik kijk in winkels altijd hoe mooie en lelijke klanten worden geholpen. Er dooft iets in de blik van de verkoopster als ze zich van een mooie naar een lelijke wendt. Een zeker respect, eerbied verdwijnt. Kleren kopen is voor mij een dieptepunt. Als ik mijn kop in de spiegel zie . . . '

Kom nou. Dat klopt niet, je hebt erg goeie dingen aan.

'Heeft Nol Gregoor uitgezocht. Ik ga altijd met Nol, in een bepaalde zaak lopen mooie knapen rond die beslissen met Nol. Ik besta dan niet meer. Ik ben object.'

Tegenstrijdig! Je bent vast in juni jarig.

'De dertiende ja. Teken van de Tweelingen. Geboren In '22, het jaar dat Proust stierf. Misschien het bewijs van zielsverhuizing. Dat heb ik wel 's gezegd, zoiets wekt verbazing. Ook als ik zeg over een fragment uit m'n eigen werk: "Dit is zeer bijzonder goed." Ik denk dat iedereen zich dan betrappt voelt, want dat is wat iedereen zelf wil, de beste zijn. Geheime gedachten worden door mijn opmerking onthuld!

Soms als me een vraag wordt gesteld als ik een lezing houd, krijg ik het gevoel als op school, een soort black-out, maar meestal redt me op tijd een of andere inval. Laatst in Winterswijk, de Chichi-club. Ik zag de sofa's waarop jongens en meisjes vrijden en dacht: als dit maar goed gaat. En ja hoor, meteen werd er al geroepen: "U gebruikt wel woorden, maar u zegt niks." Maar aan het einde brachten ze me naar m'n auto. Ik had ze veroverd. 't Is wel een formidabele inspanning.

Ik vind het vervelend dat meisjes die naar je toe komen om iets te vragen, vaak zo diepzinnig doen. Jezus kind, denk ik dan, Ik weet niet waar je het over hebt. Zou dat diepzinnige aan de literatuur kleven? Misschien doen ze het opdat ik ze voor vol zal aanzien. Dat doe ik echt wel, zeker als ze er leuk uitzien.'

Na zijn verzekering dat een snel succes als dat van 't Hart hem zou hebben vernietigd, al was het wel deprimerend dat bij voorbeeld een prachtig boek als *De biograaf* al spoedig bij De Slegte belandde: 'Tweeënhalft jaar geleden heb ik voor het eerst ja gezegd toen me gevraagd werd mijn werk te signeren. Ik dacht: er moet toch iets gebeuren. En het blijkt belangrijk te zijn geweest. Sinds ik me meer, roer, is er meer aandacht voor m'n werk gekomen. Maar ik heb altijd uit een echt dringende behoefte geschreven.

De blauw-zilveren koning over Ludwig van Beieren, de idee voor dat boek kwam toen ik doodmoe was. We gaan altijd met vakantie naar Schiermonnikoog, heerlijk stil, je hoort op sommige plaatsen de schelpen openknappen, maar toen wou ik 's wat anders. Zat doodmoe in Beieren. Als ik niet zo afgedraaid was geweest had ik misschien meer de afschuwelijke kant van Ludwig geaccentueerd. Nu dacht ik: die stumperd . . . Ik had in een van z'n kastelen die enorme slaapvertrekken gezien en de kleine kale werkkamer. Een man van de nacht!

Mijn vader is gestorven in een bejaardenhuis in Axel. Daar heb ik erg veel verdriet van gehad. Hij logeerde na moeders dood om de maand een maand bij ons; ik had hem een beetje opgekalefaterd, hij

krabbelde op zoutloos diëet weer overeind. Toen besloten we tot het bejaardenhuis. Mijn moeder stierf aan kanker, ze werd tweeënzestig. 't Zijn de aangrijpendste gebeurtenissen in m'n leven. De schok herhaalt zich voortdurend in analoge situaties. De dood van m'n moeder en vader heb ik verdomd slecht verwerkt. Ook de dood van Twee vrienden bezorgt me nog altijd veel last. Er is geen atoom over van die jongens en opeens treden ze uit de schaduw vandaan. Zie ik ze naaldscherp voor me. Gezonde jonge mannen. Doden worden niet oud. Een van hen werd gedood in een verkeersongeluk. Ik was in het ziekenhuis waar ik werkte. Hoorde dat mijn vriend moest zijn binnengebracht. Ging naar de afdeling pathologie. Noemde z'n naam. "Ik zal 's even kijken," zei de man; trok een la open... Ik weg. Ik hoorde hem nog roepen: "Zal ik water voor je halen?"

Laatst droomde ik van mijn vader. Hij liep in het gala-uniform van admiraal en omarmde een andere admiraal. Zeer vreemd, hè. Mijn vader was een mooie man. Een heel andere man dan ik ben. Leek een beetje op Douglas Fairbanks, had een grote neus. Mijn neus was vroeger recht net als de zijne, maar na mijn operatie - ik had vaak een bloedneus - is het dit geworden. Vestdijk had een bleke, bolle kop, maar op een keer kwam er iemand op bezoek, had een motorhelm. Vestdijk pakt die helm en zet hem op. Opeens had hij de kop van een gezonde boer. Ze hebben hem geshockt, dan worden er hersencellen vernietigd. Iemand met zo'n rijk hoofd geshockt. Eeuwige, eeuwige *schande*. De *Oubliette* en *De zwarte ruiter* vind ik zijn beste werken. Daar heb je het gevoel dat hij met de tong tussen de lippen heeft zitten pennen, dicht op het papier. Die Vestdijkkring... Ach, ik zou het vreselijk vinden als er zo'n toestand rond me losbarstte na mijn dood.

Schrijven is voor mij een tocht door de woestijn met visioenen, lokkende beelden. Omdat ik het verdom een schema of uittreksel te maken, weet ik nooit hoe de tocht zal zijn, maar de overkoepelende gedachte staat vast. Bij *Glubkes oordeel* bij voorbeeld bestaat die koepel uit de gekwelde mens. Het laatste oordeel, al die wreedheden, waarvan een groot deel ontleend is aan de wreedheden uit de Tweede Wereldoorlog, dat verschrikkelijke laatste oordeel speelt zich af in Glubkes brein.'

Heimwee-achtig

De man met de bolhoed.

'Iedereen gaat naar de hel behalve die ene vrouw die al zoveel geleden heeft. Dat is mijn moeder, ja. Dat dacht ik ook. Ik heb altijd gezocht naar een vorm waarin ik meer kon zeggen dan in het gave, brave verhaal. Zo'n verhaal is een leugen.

In *Ansichten uit Amerika*, dat volgende maand uitkomt, werk ik met interviewachtige gesprekken, vertellingen enzovoort, waarin zich de steeds bizarder wordende werkelijkheid weerspiegelt. Hoofdpersoon is een jongen die in zijn fantasie is wat volgens hem een echte man moet zijn. 't Is een fluisterend verhaal. Gaat over incestueuze verhoudingen tussen broer en zus. Zelfs die komt niet uit de schaduw. Dingen zijn veel interessanter als ze zich net niet voltrekken. Op het omslag staat een reproductie van een heimwee-achtig schilderij van me zelf, een oud kerkje. Ik zocht een taboe dat nog niet werd doorbroken... Je zou je kunnen afvragen waarom seks tussen broer en zus nog een taboe is nu dit niet tot nakomelingschap hoeft te leiden. Maar waarom eet je je eigen keutels niet op? Omdat dit immer werd verboden. Het meisje, het zusje, zag

ik op een schilderij van Rembrandt, daar leunt ze op een onderdeur. Het gezicht heeft een uitdrukking van afwijzing en verlokking. Ik vond het onrechtvaardig dat Rembrandt haar had kunnen zien en ik niet. Maar ik dacht meteen: ik ga over dat meisje een roman schrijven. En ze is zo volkomen van de grond gekomen. 't Blijft toch een klein wonder.

De slijtage van het lichaam is ingrijpend voor een heleboel dingen heb ik dat proces in veel van mijn werk opgenomen. De realiteit. Je moet de vijand, de dood in het gezicht durven zien. Ik maak wel lange wandelingen en na even draven houd ik het hoofd omlaag zodat het bloed naar de hersencellen vloeit. Dat doe ik voor mijn geest, voor mijn schrijven. Maar vroeger liep ik verend van gezondheid straat, als ik uit een bioscoop kwam ener waren agressief kijkende lieden dan dacht ik: kom op. Nu denk ik: weg wezen, straks slaan ze je eerst oog uit. Ik weet wel dat Thomas Mann dik in de tachtig, nog vol zat met plannen. Maar ik zal nooit vergeten dat er op een feest, ik was net veertig, tegen me gezegd werd: 'Wat doe jij hier ouwe lul.'" Midden in m'n smoel. Ik dacht: dat kan niet waar zijn: 1962, de tijd van de bevrijding van taboes. Mijn kop, m'n haar bewees hun dat ik oud was, zo simpel mechanisch werkt dat.

Kind in de buurt gaat over een man die langzaam verkleumt, hij heet Jan Oud, is een verkleumd talent. Hij leest een krantebericht over een meisje dat werd vermoord. Die lustmoordenaar komt hem zo volbloedig voor. Hij gaat spelen dat hij het is, kruipt, steeds meer in die rol, gaat zich warmen aan die gloed. Is verdacht door z'n vreemd gedrag, wordt in mekaar geslagen en dat is z'n dood. "Ik ben Oud," zegt hij. "Ik Sterf." En hij stierf. Terwijl z'n vrouw jammert: "Jan, overdrijf toch niet zo."

Er is al 's een script van gemaakt voor een film, maar het liep stuk op het geld. Kijk, je stelt in zo'n boek iets centraal en als je dat goed doet, zuigt het alles aan. Daardoor krijgt alles die gloed van lust en begeerte. Je kan denken: god, wat moet die man zich ellendig gevoeld hebben om in die identificatie een redding te zien. Maar ik heb het met ontzettend veel plezier geschreven. Het is ook vaak geinig, dan klonk er een merkwaardige lach uit mijn studeerkamer. Genadeloosheid ja, uit afkeer. Denk aan de mensen aan de schandpaal die werden doodgegooid en -getrapt door eigen lotgenoten. Tekenen van uitgesproken haat. Om wat we ons latend ter aandoen.'

Woede

Citaat uit *Het zwart uit de mond van Madame Bovary*. 'Haar navel golfde en wipte als een happende vis, parelmoer glansden de schaamlippen, geen klier zei nee. Bang voor wat zich ging voltrekken wees ik nog waarschuwend op de verschrikkingen van het mannelijk lid. Een kwaadaardig zoekende blinde stomp. "Pas op je bril," hoorde ik mij nog wanhopig roepen. "Is dit liefde?" vroeg ze licht verwijtend. Ik bond haar aan een paal, kocht haar als en slavin, smeerde haar in met groene zeep maar geen nieuws van het front, er steigerde niks. In een golf van woede drukte ik de duimen in haar dode oogkassen tot ze letterlijk plopten en in alle richtingen leeg spoten. "0, wat ben je lief, niet weggaan," riep ze met gesloten ogen. Ik kroop uit mijn drabbige vijver, somber, misselijk.'

Over dieren schrijf je altijd teder, zonder een spoor van wreedheid.

'Iemand die slecht voor beesten is, kan geen goed mens zijn. Als ik op de televisie zie dat een kraanvogel wordt opgeslokt door een krokodil ben ik al weg, dat wil ik niet zien. Vreselijk, vroeger tijdens mijn co-assistentenschap, die dierproeven. Witte ratten werden doormidden geknipt zoals je een pinda kraakt om de invloed van medicijn op de bijnierschors te laten zien.

Ik geloof dat ik een talent heb om objectief m'n eigen geest te doorgronden. Veel mensen missen dat vermogen. 't Zou de moeite waard zijn als de mensen beseften wié ze zijn. Denk aan de vele verre lieden die in de oorlog vervielen tot het vijandelijk uniform! Maar de grimmige waarheid over zich zelf willen ze meestal niet weten. En zo willen er niet over lezen, dat vinden ze te moeilijk, te diepzinnig. Ik heb altijd beseft dat de geest iets is dat groeien. Het vervult me met een zekere trots dat ik dit met een maximum aan inzet m'n hele leven heb volgehouden. Vooral niet dat warrige hoofd me. Ondanks de spanningen die het gevolg zijn, omdat ik moeite heb het dagelijks werk te verrichten. Daar slijt je van. Het zijn net tropische jaren, ze tellen dubbel. Kijk, ik ben met mijn gedachten vaak elders, hè. Sombere man, verstrooide man, dat geeft spanning op het werk en thuis. Ik ben een man die voortdurend in gedachten afdwaalt.

Die twee functies bedrijfsarts en schrijver vreten elkaar aan. Even bloeddruk opnemen en gauw een inval oppennen, terwijl iemand zich uitkleedt gauw nog iets noteren in het ideeënboekje.

Zo is dat jaren en jaren gegaan. Vijf uur thuis, pennen tot het eten, daarna pennen tot je te moe werd. Ik ben erg blij dat ik een heel plooibare vrouw heb, maar toch... Er is altijd een moment dat iemand zegt: "Zullen we vanavond 's dit..." En dan reageer ik net zoals Ellen Warmond schreef: een mond van niet te spreken, ogen van niet thuis. Iemand die veronderstelt dat ik een keuze had begrijpt er niks van. Die keuze was voor mij net zo onmogelijk als voor jou als ik zou zeggen: Bibeb, maak dat je een man wordt.

Het grondthema van mijn werk is het eeuwig misverstand tussen mij en de wereld. Het heeft weinig zin om daarover te klagen. Je moet er vorm aan geven. Dat heb ik gedaan. Je schrijft zulke boeken niet zo maar. Je plukt ze niet uit de lucht. Daarom de P.C. Hooftprijs... Ik voel me als een provinciaal die op de kermis onverwacht een teddybeer won en even het gevoel heeft of de wereld tegen hem glimlacht. Maar ik hoop dat ik mijn onverzoenlijkheid tot mijn dood toe houd. Waarin gif zit kan geen kalk zitten.'